

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 21:2 (2016), SS.1-15.

İBN HİŞÂM EL-ENSÂRÎ'NİN MUVELLEDÛN ŞAİRLERİNDEN ŞAHİT GETİRMEDEKİ KONUMU (ŞERHU KATRİ'N-NEDÂ VE ŞERHU ŞUZÛRÎ'Z-ZEHEB ÖZELİNDE)

Muzaffer ÖZLİ*
İrfan KAYA**

Öz

Arap diliyle ilgili olarak yapılan çalışmalar, başta Kur'an'ı lahndan koruma amaçlı düzensiz bir şekilde başlamışken kısa sürede ilmi bir disipline kavuşmuş ve kendi kurallarını belirler hale gelmiştir. Bu bağlamda kullanılacak kaynakların özellikleri ve metodolojisi nahiv ilminin belirleyici vasfı olmuştur. Bu makalede Arap dil çalışmalarında önemli bir kaynak olarak görülen şiirin değeri ve konumu incelenecektir. Araplardan rivayet edilen şiirlerin dil bilimciler tarafından tâbi tutulduğu sınırlamalar ve bu sınırlamalar neticesinde ortaya çıkan sınıflamaların dil çalışmalarına etkileri üzerinde durulmuştur. Ayrıca İbn Hişam el-Ensârî'nin *Şerhu Katri'n-Nedâ* ve *Şerhu Şuzûrî'z-Zeheb* adlı eserlerinde, kendisinden şahit getirmenin hoş karşılanmadığı muvelledûn şairlerin beyitlerinin ne şekilde kullanıldığı üzerinde durulmuş ve onun bu konudaki yaklaşımı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gramer, Şahid, Muvelled, Şiir, İbn Hişam.

The Position of Ibn Hişam el-Ensari Who is From The Muvelledin Poet And His Situation in Revealing Witness

Abstract

Although first the studies concerning Arabic language began in a disorganized way and for the purpose of protecting Qur'an language from mistakes, it achieved a scientific discipline and a shape which defines self-rules in a short time. In this context the source materials and methodology have been basic characteristic in the Arabic grammar. In this article, we studied the importance and status of poetry that is an important source in Arabic studies. The

* Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mozli@firat.edu.tr

** Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ikaya@firat.edu.tr

restrictions that are subjected by the linguists in poetry written by Arab poets and the language studies' effects as a result of these classification have been touched on. Apart from this, in Ibn Hişam el Ensari's works Şerhu Katri'n and Şerhu Şuzuriz's, it is mentioned that his revealing witness was not welcomed and how his couplets were used was touched on and their position in this dimension has been tried to be fixed.

Key Words: The grammar, Witness, Muvelled, Poet, Ibn Hişam.

Giriş

Arap dili çalışmalarında ilk dönemlerden itibaren kendini gösteren yoğun çabalar neticesinde, bu çalışmaların yönünü ve tarzını belirleyici bir metodoloji ortaya çıkmıştır. Daha çok fıkıh çalışmalarının metodolojisinden esinlenerek belirginleşmiş bu yöntem ve usul, kendi kurallarını belirlemiş ve dilciler üzerinde bağlayıcı tesirler bırakmıştır. Arapça nahiv usulü olarak isimlendirilebilecek bu sistem çerçevesinde, dil çalışmalarının kaynağını teşkil eden üç ana unsur belirlenmiştir. Bunlar Kur'ân-ı Kerim, Peygamberimizin sözleri ve Arapların şiir veya nesir kelamı olarak sıralanabilir. Bu üç kaynağın nasıl kullanılacağı ve ne şekilde delil sayılabileceği de nahivciler arasında süregelen uzun tartışmalar neticesinde belli kurallara bağlanmıştır. Bunlardan üçüncüsü yani Arap kelamı, diğerlerine göre daha geniş ve çeşitli bir veri kaynağını temsil etmektedir. Şiir ve nesir olarak ikiye ayrılan Arap kelamının şiir kısmı, zaman ve mekana dayalı olmak üzere iki tür sınırlamaya tabi tutulmuştur. Bunlardan mekana ilişkin olanı, diline güvenilen, diğer milletlerden uzakta, dili saf kalmış ve fesahati bozulmamış kabile ve boyların sözlerini delil almayı ifade etmekteydi.

Zamana dayalı sınırlama ise Arap dilinde fesahatin bozulduğu ve lahnın arttığı dönem olarak gösterilen hicri ikinci asrın ikinci yarısından sonra yaşamış kişilerin şiirlerinden istifade etmeme olarak kendini göstermiştir. İlk dönem nahiv âlimlerinin çok ihtimam gösterdiği ve bir dilcinin ilmi seviyesini gösterdiği düşünülen bu sınırlamaya özellikle hicri 5. asırdan sonra yaşamış dilciler pek özen göstermemişlerdir. Fakat yine de nahiv usulcülerinden bir kaide olarak görülen ve dil çalışmalarında kıtas kabul edilen zamanla ilgili sınırlama bir dilcinin yaptığı çalışmalarda ve kaleme aldığı eserlerde bize onun ilmi hassasiyeti hakkında ipucu vermektedir. Çalışmamızda önemli dilcilerden olan İbn Hişâm el-Ensârî'nin, şiirleriyle şahit getirilmesi hoş karşılanmayan muvelledün dönemi şairlerinden şahit getirme hususundaki tavrı incelenecektir. Örnek olarak onun nahivle ilgili, en çok bilinen ve

günümüzde de ilim talebeleri için önemli kaynak olarak görülen Şerhu Katri'n-nedâ ve Şerhu Şuzûri'z-Zeheb adlı eserleri baz alınmıştır.

1. Arap Dil Çalışmalarında Şiirle İstişhâd

İstişhâd kelimesi “şahit/tanık olmak, görmek, görmüş olmak” manasındaki ‘شَهِدَ’ fiilinden türemiş ‘اسْتِشْفَاعٌ’ babında mastardır. Sözlükte “tanıklık, şahitlik, tanık gösterme, herhangi bir şeyi veya kişiyi şahit olarak çağırma” manalarına gelmektedir.¹ Terim anlamı olarak ise her ilim dalı için farklı tanımları yapılmış ve kapsamı ayrı ayrı belirlenmiş olan bu kelimenin Arap dil çalışmaları içerisinde ne anlama geldiği ile ilgileneceğiz.

Sa’îd el-Efgânî, ihticâc ile aynı anlamda kullandığı istişhâd kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Bir kaidenin sıhhatini, kelime veya terkinin kullanımını ispat etmek için Arapçasına güvenilen kimselerden nakli bir delil getirmek,”² Ebu’l-Berekât el-Enbârî de istidlal kavramıyla eş anlamlı olarak “delil talep etmek” şeklinde tanımlamıştır.³ Ebû Hilal el-Askerî ise bu kavramı “bir manayı ifade ettikten sonra onu güçlendirecek, ona şahitlik edecek ve onun sıhhatine delil olabilecek başka bir mananın getirilmesidir.” şeklinde tanımlamıştır.⁴

Kendisiyle istişhâd edilen deliller ‘شَاهِدٌ’ (şâhid) olarak isimlendirilmiştir. Çoğulu ‘شَوَاهِدٌ’ (şevâhid) olan bu deliller her ilim dalı için farklılık arz etmektedir.⁵ Arap dil çalışmaları özelinde ise şevâhid olarak kabul edilebilecek deliller usul çalışmalarının başladığı ilk zamanlardan itibaren farklılık göstermiştir. el-Enbarî nahvin delillerini nakil, kıyas ve istishâbu’l-hâl olarak sıralamıştır.⁶ es-Suyûtî, İbn Cinnî’nin bu delilleri sema’, icma ve kıyas olarak belirlediğini nakleder. O, bunlara icmayı da ekleyerek bu sayıyı dörde çıkarmıştır.⁷ Bunlardan sema’ veya nakil olarak ifade edilen ve haber yoluyla

¹ Halil b. Ahmed, Ferâhidî, *Kitâbu’l-‘ayn*, (thk. Abdulhamid Hindâvî), Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, c. II, s. 362; İbn Manzur, Cemaluddîn Ebu’l-Fadl Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu’l-‘Arab*, (thk. Âmir Ahmed Haydar), Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2009, c. III, s. 296; Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh*, (thk. Ahmed Abdulgâfûr Attar), Dâru’l-İlmi’l-Melayîn, Beyrut, 1990, c. II, s. 493.

² Efgânî, Sa’îd, *Fî usûli’n-nahv*, Dimaşk, 1414/1994, s. 6.

³ Enbârî, Abdurrahman Kemâluddîn b. Muhammed Ebu’l-Berekât, *el-İğrâb fî cedeli’l-‘irab (Luma’u’l-edille ile beraber)*, Dimaşk, 1377/1957, s. 45.

⁴ Askerî, Ebu’l-Hilâl Hasan b. Abdullah b. Sehl, *Kitâbu’s-sunâ’ateyn el-Kitâbetu ve’ş-Şi’r*, İstanbul, 1320, s.331.

⁵ Durmuş, İsmail, “İstişhâd”, XXIII/396.

⁶ Enbarî, *el-İğrâb*, s. 81.

⁷ Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman, *el-İktirâh fî usûli’n-nahv*, (thk. Abdulhakim Atiyye), Dâru’l-Beyrutî, Beyrut, 1427/2006, s. 21.

varid olmuş dilsel verileri işaret eden delilin kapsamına Kur'ân-ı Kerim, Peygamberimizin hadisleri ve diline güvenilen fasih Arapların nesir veya şiir tüm sözleri girmektedir.⁸

İlk dönem nahiv âlimleri, dil kaidelerine dayanak olmaları açısından bedevi-hadari, eski-yeni tüm Arap lehçelerini araştırmışlardır. Bu araştırmaların neticesinde diline güvenilen en fasih kaynağın Kur'ân-ı Kerim olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bu kabullerinin arkasında ise Kureyş lehçesini en fasih lehçe olarak kabul etmeleri yatmaktadır.⁹ Ardından bu lehçeyi en iyi bilen ve kullanan Hz. Peygamberin sözleri gelmektedir. Son sırada ise Müslüman olsun olmasın diline güvenilen Arapların şiir veya nesir tüm ifadeleri gelmektedir. Ancak âlimler son kısımdaki verilerin tümünü delil olarak kabul etmemişler, belli sınırlamalara tabi tutmuşlardır. Bu sınırlamalar zamana ve mekâna dayalı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mekâna dayalı sınırlamalar ile kastedilen husus başka milletlere yakın olmayan, dili ve kültürü saf kalmış başta Kureyş olmak üzere Esed, Kays, Temim, Huzeyl, Kinâne ve Tailerin bazılarından oluşan kabilelerin dillerinin esas alınmasıdır.¹⁰ Bunlar dışında kalan ve şehirlerde yaşayan Arapların dillerinden istişhâd yapılması hoş karşılanmamıştır.¹¹

Zamana dair sınırlama ise dilin bozulmaya maruz kaldığı dönemden önce yani hicri 2. asrın ikinci yarısından önce bir dil verisinin ortaya çıkmış olmasını ifade etmektedir. Nahivcilerin genel kanaatine göre İslam dünyasında fetihlerin yayılıp farklı milletten insanların Müslüman olmasıyla Arap dilinde lahn artmış ve fesahat bozulmuştur. Fesahatine güvenilen son şair olarak da h. 176'da vefat eden İbrahim b. Herme sayılabilir.¹² Bu bağlamda şairler genel olarak dört tabakaya ayrılmaktadır;

1. Cahiliye: Hicretten 150 yıl öncesinden İslamiyet'in gelişine kadar yaşamış olanlar. İmruu'l-Kays, Nâbiğa ez-Zubyânî ve Züheyr b. Ebî Sülmâ gibi.
2. Muhadramûn: Hem cahiliye hem de İslam dönemine şahit olanlar. Lebîd ve Hassan gibi.

⁸ Suyûtî, *el-Iktirâh*, s. 39; Enbarî, *el-İğrâb*, s. 81.

⁹ Enes Erdim, *Arap Dili Gramer Metodolojisi*, Elazığ, 2015, s. 21; 'Uteyyık, Abdullah b. Süleyman, *el-Yâkût fî Usûli'n-nahv*, Riyad, 1429, s. 12.

¹⁰ Efgânî, *Fî usûli'n-nahv*, s. 59, 'Uteyyık, *el-Yâkût*, s. 14.

¹¹ İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman, *el-Hasâis*, (thk. Muhammed Ali en-Neccâr), Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, Kahire, 1371/1952, c. II, s. 5.

¹² Hân, Muhammed, *Usûlu'n-nahvi'l-'Arabî*, Matba'atu Câmi'ati Muhammed Haydar, Biskre, 2012, s. 41.

3. İslâmiyyûn: İslamiyet'in gelişinden dilin bozulduğu hicri 2. asra kadar yaşamış olanlar. Cerîr ve Ferazdak gibi.
4. Muvelledûn veya Muhdesûn: Hicrî 2. asrın ikinci yarısında ve sonrasında yaşamış olanlar. Bu tabakanın ilk temsilcileri olarak Beşşar b. Bürd (ö. h. 167) ve Ebû Nüvâs (ö. h. 198) kabul edilmiştir.¹³

Âlimler tarafından ilk iki tabakanın şiiirleriyle istişhâd yapılabileceği hususunda ittifak sağlanmıştır. 3. tabaka şairleri hakkında bazı ihtilaflar olsa da sahih olan görüş istişhâd yapılabileceği yönündedir. Nitekim el-Bağdadî, eserinde "her ne kadar önemli nahivcilerden Ebû Amr b. el-'Âlâ (ö. h. 154), Abdullah b. Ebî İshak (ö. h. 117), Hasan el-Basrî (ö. h. 110) ve Abdullah b. Şubreme (ö. h. 144) gibi alimler, Ferazdak (ö. h. 114), el-Kumeyt (ö. h. 126) ve Zür-rimme'yi (ö. h. 127) lahn ile itham etseler de bu, onlarla aynı dönemde yaşamış olmalarındandır" diyerek bu tabakanın şairlerinin şiiirleriyle istişhâd edilebileceğini savunmuştur.¹⁴ Yine İbn Reşîk bu bağlamda her kadimin kendi asrındakine göre muhdes olduğunu ifade etmekte ve eklemektedir; "Ebû Amr b. 'Âlâ da Ferazdak'ı cahiliye ve muhadramun şairlerine göre muhdes görmekte ve eleştirmektedir."¹⁵

Dördüncü tabakaya ait olan muvelled şairlerinin şiiirleriyle istişhâd etmeyle ilgili olarak es-Suyûtî "Arap dil ilimlerinde muvelledûn ve muhdesunun şiiirleriyle delil getirmeme konusunda icma' vardır." demektedir.¹⁶ Yine el-Bağdadî bu tabakanın şairlerine ait şiiirlerle istişhâd etmenin doğru olmadığını ifade etmiştir.¹⁷ Ayrıca bazı dilciler bu tür şiiirlerin nahiv kaidelerini ispat ederken kullanılmaması gerektiğini ancak örnek olarak zikredilebileceğini belirtmişlerdir. Fakat âlimler bu sınırlamaya pek riayet etmemişlerdir. Örneğin Muberrid (ö. 285/898), Sa'leb (ö. 291/903), Zeccâcî (ö. 339/950), İbn Cinnî (ö. 392/1002), Zemahşerî (ö. 538/1144), İbn Ya'îş (ö.

¹³ İbn Reşîk, Ebû Ali el-Kayravânî, *el-'Umde fî Mehâsini's-ş'ir ve âdâbihi ve nakdh*, (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid), Dâru'l-Cil, Beyrut, 1981, c. I, s. 113; Bağdadî, Abdulkadir b. Ömer, *Hizânetu'l-edeb ve lubbu lubâb-i lisâni'l-'Arab*, (thk. Abdusselam Muhammed Harun), Mektebetu'l-Hancı, Kahire, 1418/1997, c. I, s. 5.

¹⁴ Nahle, Mahmud Ahmed, *Usûlu'n-nahvi'l-'Arabî*, Dâru'l-'Ulûmi'l-'Arabiyye, Beyrut, 1407/1987, s. 66; Bağdadî, *Hizâne*, c. I, s. 6.

¹⁵ İbn Reşîk, *el-'Umde*, c. I, s. 90; Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman, *el-Muzhir fî ulûmi'l-luğati ve envâiha*, (thk. Fuad Ali Mansur), Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2014, c. II, s. 414.

¹⁶ Suyûtî, *el-İktirâh*, s. 58.

¹⁷ Bağdadî, *Hizâne*, c. I, s. 6; Hân, *Usûl*, s. 42; Temmâm, Hassân, *el-Usûl*, Âlemu'l-Kutub, Kahire, 1420/2000, s. 96.

643/1254), İbn Usfûr (ö. 663/1264) ve İbnu'l-Hâcib (ö. 646/1249) gibi isimler hicri 2., 3. ve 4. yüzyılda yaşamış şairlerinin şiirleriyle de istişhâd etmişlerdir.¹⁸

Arap dil çalışmalarında şiirle istişhâd konusuyla ilgili olarak verdiğimiz bu bilgilerin ardından hicri 8. asrın önemli dilcilerinden biri olan İbn Hişâm el-Ensârî'nin, üzerinde ihtilaf bulunan ve nahivciler arasında tartışma konusu olan muvelledûn şairlerinin şiirlerinden şahit getirmedeki konumunu ele alalım.

2. İbn Hişâm el-Ensârî

Asıl adı Abdullah b. Yusuf b. Ahmed b. Abdullah b. Hişâm olan alim, Ebû Muhammed olarak künyelenmiş, Cemaluddîn ve el-Ensârî isimleriyle de lakaplanmıştır. Hicri 708, miladi 1309 yılında Kahire'de dünyaya gelmiş, zamanının önde gelen alimlerinden dersler almış ve özellikle nahiv alanında uzmanlaşmıştır. İlim tahsil etme ve yayma ile geçirdiği hayatı, doğduğu yer olan Kahire'de 761/1360 yılında nihayete ermiş ve geride günümüzde de hala canlılığını koruyan eşsiz eserler bırakmıştır. Çalışmamızın da konusu olan *Şerhu Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ ve Şerhu Şuzûri'z-Zeheb* adlı eserlerinin yanı sıra *Muğni'l-Lebîb ve Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyeti İbn-i Mâlik* gibi nahivle ilgili kitapları da günümüzde hala ilgi odağı olmaya devam etmektedir.¹⁹

2.1. Şerhu Katri'n-Nedâ Eserinden Örnekler:

İbn Hişâm, nahivle ilgili olarak kaleme aldığı eseri *Şerhu Katri'n-Nedâ'* da 7 yerde Muvelledûn şairlerine ait beyitlerden istifade etmiştir. Bu beyitlerin sahipleri ve ilgili konuları tablodaki gibidir;²⁰

Konu	Şair	Beyit
Emir fiili	Ebû Firâs el-Hemedânî(ö. 357/968)	تَعَالَى أَقَاتِمُكَ الْهُومُومَ تَعَالَى
Ma'rife isim	Ebû Nüvas (ö. 198/814)	لَيْسَ عَلَى اللَّهِ بِمُسْتَنْكَرٍ

¹⁸ Hân, *Usûl*, s. 46; Efgânî, *Fî usûli'n-nahv*, s. 64.

¹⁹ Suyûtî, *Husnu'l-muhâdara fî târîhi Mısr ve'l-Kahire*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru İhyâ-i Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, 1387/1967, c. I, s. 536; Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1979, c. II, s. 68 İbn Hacer Askalânî, Ahmed b. Ali b. Muhammed, *ed-Dureru'l-kâmine fî a'yâni'l-mieti's-sâmine*, Dâiretu Maârifî'l-Osmaniyye, trs, c. II, s. 308; Yusuf Sancak, "İbn Hişâm el-Ensârî, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Gramerle İlgili Bazı Görüş ve Tercihleri Üzerine Bir Deneme", *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 1999, S. 14, s. 201.

²⁰ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddîn Ensârî, *Şerhu katri'n-nedâ ve bellu's-sadâ*, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), Dâru İbni Kesîr, Dimaşk, 2010, s. 49, 90, 122, 149, 152, 165, 221, 312.

لَيْسَ gibi amel eden harfler	el-Mütenebbî (ö. 354/965)	إِذَا الْجُودُ لَمْ يُرَزَقِ خَلَاصاً مِنَ الْأَذَى
إِنَّ ve kardeşleri	Ebu'l-'Atâhiyye (ö. 213/828)	أَلَا لَيْتَ السَّنَابَ يَعُودُ يَوْمًا
إِنَّ ve kardeşleri	İbn 'Uneyn (ö. 630/1233)	كَأَنَّ مِنْ أُنْبَارِ إِنَّ، وَلَمْ يُجْزِ
Nüdbe	el-Mütenebbî(ö. 354/965)	وَاحَرَ قَلْبَاهُ مَنَّ قَلْبُهُ شَيْمٌ
Gayr-ı munsarif isimler	Ebû Nüvâs(ö. 198/814)	كَأَنَّ صُغْرَى وَكُبْرَى مِنْ فُقَاعِيهَا

Tablodan da anlaşılacağı üzere İbn Hişâm, kitabında beş muvelledûn şairinin toplam 7 beytini zikretmiştir. Müellif ilk olarak emir fiilini açıkladığı bölümde ihtilafı olan bazı kelimelere değinmiştir. Bunlardan biri de 'تَعَالَى' fiilidir. Ona göre bu fiil, hangi sığaya getirilirse getirilsin sonu hep fethalı olmalıdır. Örneğin "تَعَالَى يَا هِنْدُ، تَعَالَى يَا زَيْدَانَ، تَعَالُوا يَا زَيْدُونَ" cümlelerinde fiilin sonuna bitişen zamir değişmiş ama fiilin son hareketi değişmemiştir. İbn Hişâm bu bilgileri verdikten sonra hicri 4. yüzyıl şairlerinden Ebû Firâs el-Hemedânî'nin²¹ şu beytinden dolayı lahna düşmekle eleştirildiğini beyan etmiştir;

تَعَالَى أَقْسَمْتُكَ الْهُمُومَ تَعَالَى / Gel (ey güvercin), gel ki dertlerimi seninle paylaşayım.²²

Görüldüğü üzere bu beyti yazar, yanlış bir kullanıma örnek olarak zikretmiş ve şairin hata ettiğini kabul etmiştir.

İbn Hişâm'ın muvelledûna ait beyitlerden bir diğerini zikrettiği konu ise ال ile marife yapılan isimler bahsidir. Müellif, ال takısı ile marife yapılmış bir ismin üç tür anlam içerdiğini ve bunların sırasıyla ahd, cins ve istiğrak olduğunu belirtmiştir. Bunlardan üçüncüsünün, hakiki ve mecazî olmak üzere ikiye ayrıldığını ifade etmiştir. İkisinin birbirinden nasıl ayırt edilebileceğiyle ilgili olarak şu ifadeleri kullanmıştır; "Bu şekilde marife olmuş bir kelime eğer başına كَلْبٌ kelimesini hakiki manada alabiliyorsa hakiki, mecazî manada yani sadece sıfatları anlamında alabiliyorsa mecazidir." Mecazi kullanımına örnek olarak önce Peygamberimizin bir hadisini, ardından da hicri 2. asır şairlerinden Ebû Nüvâs'a²³ ait aşağıdaki beyti zikretmiştir.

لَيْسَ عَلَى اللَّهِ بِمُسْتَنْكَرٍ أَنْ يَجْمَعَ الْعَالَمُ فِي وَاحِدٍ

Bütün âlemi tek kişide toplamak Allah için imkansız bir şey değildir.

²¹ Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru 'alâmi'n-nubelâ*, (thk. Şuayb el-Arnaut), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1404/1984, c. XVI, s. 196.

²² İbn Hişâm, *Şerhu katri'n-nedâ*, s. 49.

²³ Zehebî, *Siyeru 'alâm*, c. IX, s. 279.

Müellif, beyitteki anlamın “*bütün insanların övülecek sıfatlarının bir kişide toplanması*” şeklinde olduğunu ifade ederek, mecaz anlamındaki istiğraka örnek vermektedir. Görüldüğü gibi beyti bir dil kuralını ispat etmek için değil sadece örnek olması için zikretmiştir.²⁴

Ebû Nüvâs’a ait ikinci beyti ise gayr-ı munsarif bahsinde zikretmiştir. Bir kelimenin gayr-ı munsarif olabilmesi için taşınması gereken şartlardan udûl vasfının, marife isimler ve sıfatlar olmak üzere iki tür kelimedede var olduğunu ifade eden müellif, bunlardan sıfat türünün de sayı isimleri ve sayı isimleri dışındakiler olmak üzere iki kısma ayrıldığını belirtmiştir. Sayı isimleri dışındakilere örnek olarak ‘أَخْرَ’ kelimesini göstermiştir. Bu kelimenin ‘الأخْرَى’ nin çoğulu, müfret müzekker sığasının da ‘أَخْرَ’ olduğunu belirtmiştir. Ardından müennesi ‘فُعْلَى’ olan ‘أَفْعَلْ’ kalıbındaki sıfatın mutlaka ya ‘أَلْ’ ile ya da muzaf olarak kullanılması gerektiğini ifade etmiş ve Ebû Nüvâs’ın şu beytinin aruzcular tarafından lahn ile itham edildiğini ve bu ithamın da haklı olduğunu beyan etmiştir;

كَأَنَّ صُعْرَى وَكُبْرَى مِنْ فَمَاقِعِهَا   حَصْبَاءُ دُرٍّ عَلَى أَرْضٍ مِنَ الدَّهَبِ

O (içki kadehinin) küçük, büyük kabarcıkları

Sanki altından bir zemindeki inciden çakıl taşlarıdır.

İbn Hişâm bu beyti de yanlış kullanıma örnek olarak zikretmektedir.²⁵

Yazarın, şiiyle istişhâd ettiği muvelled şairlerden bir diğeri de hicri 4. asırda yaşamış el-Mütenebbî’dir.²⁶ Şaire ait beyitlerden birini “كَيْسَ” gibi amel eden ‘لا’ bahsinde zikretmiştir. Bahse konu olan harfin amel edebilmesi için, başına geldiği isim cümlesinde hem isminin hem de haberinin nekre olması gerektiğini, ismin önce zikredilmesi ve haberine de ‘إِلَّا’ harfinin gelmemesi gerektiğini belirtmiştir. el-Mütenebbî’nin aşağıdaki beytinin de bu şartları taşımadığı halde ‘لا’ harfinin amel etmesinden dolayı galat ile suçlandığını belirtmiştir.

إِذَا الْجُودُ لَمْ يُرْزَقِ خَلَاصاً مِنَ الْأَذَى   فَلَا الْحَمْدُ مَكْسُوباً، وَلَا الْمَالُ بَاقِياً

Eğer cömertlik, ezadan (başa kakmaktan) uzak olmazsa

Bundan övgü kazanılmaz, mal da baki olmaz.²⁷

Şairin bir diğer beyti, yazar tarafından nüdbe konusunda zikredilmiştir. Nüdbenin iki çeşit olduğunu iddia eden müellif, bunlardan birinin ölen kişinin ardından duyulan kederden, diğerinin de kalben duyulan

²⁴ İbn Hişâm, *Şerhu katri'n-nedâ*, s. 122.

²⁵ İbn Hişâm, *Şerhu katri'n-nedâ*, s. 312.

²⁶ Zehebi, *Siyeru 'a'lâm.*, c. XVI, s. 199.

²⁷ İbn Hişâm, *Şerhu katri'n-nedâ*, s. 149.

ızdırap ve acıdan dolayı kullanılan ifadeler olduğunu belirtmiştir. Kalben duyulan ızdırap için kullanılan nüdbeye şahit olarak el-Mütenebbî'nin şu beytini zikretmiştir;

وَاحِرَّ قَلْبَاهُ مِمَّنْ قَلْبُهُ شَيْمٌ   وَمَنْ يَجْسِمِي وَحَالِي عِنْدَهُ سَقَمٌ
Kalbi katı (sevgili)'dan dolayı yanan kalbime vah!
Ve cismim de halim de yanında zayıf olan sevgiliden.

İbn Hişâm beyti, ızdırap manasında kullanılan nüdbeye için şahit olarak zikretmiştir.²⁸ Diğer örneklerden farklı olarak bu beyit, nahivciler tarafından eleştiri konusu olan muvelledûn şairlerinden şahit getirme hususunda müellifin delil getirmesine örneklik teşkil etmesi bakımından önemli görünmektedir.

Yazarın eserinde kullandığı ilgili beyitlerden bir diğeri Ebu'l-'Atâhiyye'ye (ö. h. 213)²⁹ ait şu beyittir;

أَلَا لَيْتَ الشَّبَابَ يُعُودُ يَوْمًا   فَأُخْرِجُهُ بِمَا فَعَلَ الْمَشِيبُ
Keşke gençlik bir gün dönse de
Ona, yaşlılığın neler yaptığını haber versem.

Müellif beyti, 'إِنَّ' ve kardeşlerinden 'لَيْتَ'nin hangi anlamlarda kullanılabileceğine dair bir örnek olarak eserine almıştır. Ona göre bu harf, olması beklenen ama gerçekleşmesi mümkün olmayan veya çok zor olan işler için kullanılmaktadır. Zikri geçen beyti de, manasından anlaşılacağı gibi birinci anlama örneklik olması bağlamında zikretmiştir.³⁰

Eserde beyti zikredilen bir diğer muvelledûn şairi de İbn 'Uneyn (ö. h. 630)'dir.³¹ Yazar ona ait beyti 'إِنَّ'nin haberiyle ilgili nahvî kaide daha iyi anlaşılсын diye yani anlatımı süslemek için zikretmiştir. Zira müellife göre bu harfin haberinin onun amili olan 'إِنَّ' ile ismi arasına girmesi veya amilinin önüne geçmesi caiz değildir. Beyit şu şekildedir;

كَأَنِّي مِنْ أَخْبَارِ إِنْ، وَلَمْ يُجْزِ   لَهُ أَخَذَ فِي النَّخْوِ أَنْ يَتَقَدَّمَ
Ben 'İ'nin haberi gibiyim.
Hiç kimse nahivde onun öne geçmesine izin vermemiştir.³²

²⁸ İbn Hişâm, *Şerhu katri'n-nedâ*, s. 221.

²⁹ İbn Mu'tezz, *Tabakâtu's-şu'ara*, (thk. Abdussettâr Ahmed Ferac), Dâru'l-Maarif, Kahire, trs, s. 227.

³⁰ İbn Hişâm, *Şerhu katri'n-nedâ*, s. 152.

³¹ Zehebi, *Siyeru 'a'lâm*, c. XXII, s. 363.

³² İbn Hişâm, *Şerhu katri'n-nedâ*, s. 165.

2.2. Şerhu Şuzûri'z-Zeheb Eserinden Örnekler:

Müellif bu eserinde de muvelledûn şairlerinden 9 yerde alıntı yapmıştır. Konularıyla beraber bu şairlerin isimleri aşağıdaki tablodaki gibidir;

Konu	Şair	Beyit
İrab çeşitleri	Ebu'l-'Alâ el-Maarrî (ö. 449/1058)	يُذِيبُ الرُّعْبَ مِنْهُ كُلَّ عَضْبٍ
Cem'i müzekker salim	Ebû Temmâm (ö. 231/846)	ثُمَّ انْقَضَتْ تِلْكَ السِّنُونَ وَأَهْلُهَا
Takdiri irabın çeşitleri	Muhammed b. Rıdvan (ö. 700/1301)	سَلِّمْ عَلَى الْمَوْلَى الْبَهَاءِ، وَصِفْ لَهُ
Kesre üzere mebni	Ebu'l-Ferec (ö. h. 4. Asır)	هِيَ الدُّنْيَا تَقُولُ بِمَلَأَ فِيهَا
Kesre üzere mebni	İbnu'l-Esîr (ö. 637/1240)	إِيَّهٖ أَحَادِيثُ نَعْمَانَ وَسَاكِينَةَ
Nâib-i fail	Ebû Firâs el-Hemedânî (ö. 357/968)	نَتَجَّ الرَّبِيعُ مَحَاسِنًا
gibi amel eden harfler	el-Mütenebbî (ö. 354/965)	إِذَا الْجُودُ لَمْ يُرْزَقْ خَلَاصًا مِنَ الْأَدَا
ve kardeşleri	İbn 'Uneyn (ö. 630/1233)	كَأَنِّي مِنْ أَحْبَابِ إِيَّاهِ، وَلَمْ يُجِزْ
ve kardeşlerinin haberi	Muhammed b. Münâzir (ö. 198/814)	كَأَذَتْ النَّفْسُ أَنْ تَفِيضَ عَلَيْهِ

Yazarın eserde muvelledûna ait kullandığı ilk beyit hicri 5. yüzyıl şairlerinden Ebu'l-'Alâ el-Maarrî'ye³³ ait olan şu ifadelerdir;

يُذِيبُ الرُّعْبَ مِنْهُ كُلَّ عَضْبٍ فَلَوْلَا الْعَمْدُ مُمْسِكُهُ لَسَاَلَا

(Kılıcıdan)duyulan korku tüm kılıçları eritir,

Eğer onları tutan kılıfları olmasa akar giderlerdi.

Beyit, yazar tarafından 'لَوْلَا'nın haberinin zikredilmesinin tercihe bağlı olduğunu ifade etme bağlamında örnek olması için zikredilmiştir. Beyitte, bu harfin haberi 'مُمْسِكُهُ' ifadesidir. İbn Hişâm bu beyti, irab çeşitlerini ele aldığı başlık altında Bakara suresinin 251. ayetinin irabını yaparken istidradî olarak zikretmiştir. Dolayısıyla konu dışında yaptığı açıklamaya destek olması için eserine aldığı bu beyitle herhangi bir istişhâd yaptığını söyleyemeyiz.³⁴

³³ Kiftî, Cemâluddîn Ebu'l-Hasan Ali, *İnbâhu'r-ruvât alâ enbâhi'n-nuhât*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2009, c. I, s. 81.

³⁴ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddîn Ensârî, *Şerhu şuzûri'z-zeheb fî ma'rifeti kelâmi'l-'Arab*, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhanid), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2011, s. 63.

Eserde beyti zikredilen, şiiiriyle şahit getirmenin hoş karşılanmadığı şairlerden bir diğeri de hicri 231 yılında vefat etmiş olan Ebû Temmâm³⁵'dir. Yazar, şaire ait beyti, cemi müzekker salime mülhak olan isimlerden 'سُونُ' nin merfu kullanımına ait örneği barındırdığı için zikretmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de böyle bir kullanımın varid olmadığını belirterek söz konusu beyti şahit olarak getirmesi dikkati çeken husustur. Beyit şu şekildedir;

تَمَّ انْقَضَتْ تِلْكَ السِّنُونَ وَأَهْلَهَا فَكَأَنَّمَا وَكَأَنَّمْ أَحْلَامُ

*Sonra o yıllar ve sakinleri geçti gitti, Sanki o (yıllar) ve onlar (sakinler) birer rüyaydı.*³⁶

Müellif, takdiri irab bahsini işlediği kısımda da bir başka muvelledûn şairi olan ve hicri 7. asırda yaşamış Muhammed b. Rıdvan'a³⁷ ait bir şiir pasajını zikretmiştir. Fakat eserine aldığı bu şiiri herhangi bir nahiv kaidelerini delillendirmek veya örneklendirmek için değil, sadece elif harfinin hareke almamasını ifade etme bağlamında anlatımı süslemek amacıyla zikretmiştir. Şair bu şiiri, şeyhi Bahâeddîn Muhammed b. en-Nuhhâs el-Halebî'ye, ona olan özlemine anlatmak ve bundan dolayı acizliğini şikayet etmek için yazmıştır. Şiirin ilgili kısmı aşağıdaki gibidir;

سَلِّمْ عَلَى الْمَوْلَى الْبَهَاءِ، وَصِفْ لَهُ شَوْفِي إِلَيْهِ، وَأَنْتِ مَمْلُوكُهُ
أَبْدًا يُحَرِّكِي إِلَيْهِ تَشَوُّفِي جِسْمِي بِهِ مَشْطُورُهُ مِنْهُوكُهُ
لَكِنْ نَحَلْتُ لِيُعْدِيهِ فَكَأَنِّي أَلْفٌ وَلَيْسَ بِمُمْكِنٍ تَحْرِيكُهُ

Mevlamız Baha'ya selam söyle ve tasvir et, ona olan iştihakımı ve onun kölesi olduğumu,

Daima ona olan özlemim beni harekete geçirir, cismim bu iştihakla yarılmış tükenmiştir,

*Fakat ona uzaklığından dolayı da zayıf düşmüştür. Sanki ben hareket etmesi mümkün olmayan bir elifim.*³⁸

Eserde zikri geçen ve konumuza örneklik teşkil eden bir diğer beyit ise hicri 4. asır şairlerinden Ebu'l-Ferec es-Sâvî'ye³⁹ ait şu satırlardır;

هِيَ الدُّنْيَا تَقُولُ بِلَاءٍ فِيهَا: حَدَارِ حَدَارٍ مِنْ بَطْشِي وَفَتْكِي
فَلَا يُعْرِزُكُمْ مِنِّي ابْتِسَامٌ فَفَقُولِي مُضْحِكٌ وَفَعْلِي مُبْكِي

³⁵ Zehebî, *Siyeru 'a'lâm*, c. XI, s. 63.

³⁶ İbn Hişâm, *Şerhu şuzûr*, s. 88.

³⁷ Suyûtî, *Buğyetu'l-vu'ât*, c. I, s. 103.

³⁸ İbn Hişâm, *Şerhu şuzûr*, s. 96,97.

³⁹ Şair ile ilgili olarak kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamakla beraber Abbasi devri vezirlerinden Sahib b. Abbâd'ın katiplerinden biri olduğu zikredilmektedir. Söz konusu vezirin ölüm tarihi hicri 385 olarak bilinmektedir. Bkz. Kiftî, *Inbâhu'r-ruvât*, c. I, s. 236.

Dünya ağız dolusu şöyle der: Benim gücümden ve helak ediciliğimden sakının.

Bendeki gülümseme sizi aldatmasın, sözüm güldürür, işlerim ağlatır.

Müellif, kesre üzere mebni konusunu ele alırken bazı fiillere isim olmuş ve ‘فَعَالٍ’ vezninde gelen kelimeleri zikretmiş ve bunlardan birinin de ‘إِحْدَارٌ’ anlamına gelen ‘حَدَارٌ’ olduğunu belirtmiştir. Kelimenin anlamıyla ilgili olarak anlatımı süslemek maksadıyla zikrettiği bu beyitlerle herhangi bir nahvi kaideyi ispatlamaya veya örneklendirmeye çalışmamıştır.⁴⁰

Yine aynı konu başlığı altında ele aldığı, fiil manasında olup kesre üzere mebni kelimelerden olan ve ‘konuşmaya devam et’ manasında olduğunu iddia ettiği ‘إِيَهُ’ lafzıyla ilgili olarak hicri 637 yılında vefat etmiş İbnu'l-Esîr el-Kâtib'in⁴¹ aşağıdaki beytini zikretmiştir.

إِيَهُ أَحَادِيثٌ نَعْمَانٍ وَسَاكِينِهِ / Hadi Na'man ve sakinlerinden bahset.

İbn Hişâm, beyti, Arapça kurallarına uymadığını ve إِيَهُ kelimesinin yanlış kullanıldığını ifade etmek için zikretmiştir. Zira müellife göre bu isim-fiil, lazım olarak kullanılır. Müteaddî olarak kullanılması ise ona göre hatalıdır. İbn Hişâm'a göre şair, beytinde ‘أَحَادِيثٌ’ kelimesini bu isim-fiile meful olarak getirdiği için yanlış kullanmıştır.⁴²

Naibi fail konusunu işlerken, fiil cümlesinde fiilin, failine uygun zamiri alabileceğini, Kur'ân'dan ve Arap atasözlerinden örneklerle açıklamaya çalışmış ve misal olması açısından bir muvelledûn şairi olan Ebû Firâs el-Hamedânî'ye ait şu beyti zikretmiştir;

تَتَجَّ الرَّبِيعُ مَحَاسِنًا أَلْقَحَتْهَا عُرُ السَّحَابِ

Bahar güzellikler doğurdu, bulutların bereketi de onları döldedi.

Beyitte, ‘أَلْقَحَ’ fiili, faili olan ‘عُرُ’ kelimesine uygun olarak ‘نَ’ zahirini almıştır. Zira müfredi ‘عِرَاءٌ’ olan kelimenin cemi formu bu şekildedir.⁴³

Son olarak müellifin, muvelledûn şairlerinden şahit getirdiği beyitlere örnek olarak ‘كَادَ’ ve benzerleri konusunu işlerken zikrettiğini sayabiliriz. Yaklaşma ve olayzma gibi manalar ifade eden bu fiil genel olarak başka bir muzari fiil ile beraber kullanılır. ‘كَادَ’ ve hemen hemen aynı anlamda olan ‘كَبَبَ’ fiillerinin haberi olarak kullanılan muzari fiillerin başına ‘أَنَّ’ gelebildiği gibi, müellife göre gelmemesi tercih edilir. Bunlardan birincisine örnek olarak hicri ikinci

⁴⁰ İbn Hişâm, *Şerhu şuzûr*, s. 125,126.

⁴¹ Zirikli, Hayruddîn, *el-'Alâm, Dâru'l-İlm li'l-Melâyin*, Beyrut, 2002, c. VIII, s. 31.

⁴² İbn Hişâm, *Şerhu şuzûr*, s. 151.

⁴³ İbn Hişâm, *Şerhu şuzûr*, s. 205.

asır şairlerinden Muhammed b. Münâzir'in⁴⁴ bir beytini zikretmiştir. Beyit şöyledir:

كَادَتْ النَّفْسُ أَنْ تَفِيضَ عَلَيْهِ مُذْ تَوَى حَشَوَ رَيْطَةَ وَبُرُودِ

Nefis neredeyse helak olacaktı, O, kefene sarılıp kabre konduğu zaman.

Beyitte 'كَادَ' fiilinin haberi olan 'تَفِيضَ' fiilinin başına 'أَنْ' gelmiştir. İbn Hişâm, bu beyti nadir kullanıma bir örnek olarak zikretmiş ve genel kaideye uymayan bir kullanım olarak zikrettiği hususa beyti şahit olarak getirmiştir.⁴⁵

el-Mütenebbî ve İbn 'Uneyn'e ait beyitleri, aynı bağlamda Şerhu ketri'n-nedâ eserinde de zikrettiği için burada tekrar ele alma ihtiyacı görmüyoruz.

Sonuç

Arap dil çalışmalarına kaynaklık eden üç ana menba'dan biri olan Arap kelamı, Müslüman olsun olmasın fesahatine güvenilen tüm Araplardan gelen nesir veya şiir bütün sözleri kapsamaktadır. Fakat bu veriler belli ayıklamalara tabi tutularak ve filtrelerden geçirilerek delil olma vasfını kazanabilmektedir. Nahiv metodolojisi âlimleri tarafından bu filtrelemeyi sağlamak amacıyla belirlenen kurallardan biri, hicri ikinci asırdan sonra yani Arap dilinde fesahatin bozulduğuna inanılan zaman sonrasında ortaya çıkmış bir dil verisini kabul etmemektir. Bu bağlamda Arapça şiir yazar şairler dört ana tabakaya ayrılmıştır. Bunlar cahiliye, muhadramûn, İslamiyyûn ve muvelledûn isimleriyle anılmıştır. Aynı zamanda kronolojik bir sıralamayla şekillenmiş olan bu tabakalardan ilk ikisi diline güvenilen şairler grubu olarak görülmektedir. Üçüncü tabaka ise bazı küçük itirazlar olsa da dil çalışmalarında delil olma hüviyetini haiz olarak kabul edilmiştir. Fakat son grup yani muvelledûn tabakası genel itibarıyla diline güvenilmeyen şairler olarak benimsenmiştir. Dil âlimleri her ne kadar bu kurala sıkı sıkıya riayet etmemiş olsa da, bu tabakadaki şairlerle delil getirmek hoş karşılanmamıştır.

İbn Hişâm, Mısır'ın yetiştirdiği ve zamanının önde gelen dil âlimlerinden biri olarak günümüzde de hala bu liderliğini korumakta ve ülkemiz de dahil olmak üzere bütün İslam beldelerinde eserleri okunan biri olarak temayüz etmektedir. Müellif, en çok bilinen ve okunan iki eseri Şerhu Ketri'n-nedâ ve Şerhu Şuzûri'z-zeheb adlı kitaplarında muvelledûn şairlerine ait beyitlerden toplam 16 yerde alıntılar yapmıştır.

⁴⁴ İbn Mu'tezz, *Tabakâtu's-şu'arâ*, s. 33.

⁴⁵ İbn Hişâm, *Şerhu şuzûr*, s. 293.

Şerhu Katri'n-nedâ adlı eserinde kullandığı 7 beytin çoğunu yanlış kullanımlara örnek olarak, bir beyti de anlatımı süslemek ve zenginleştirmek adına istidrâdî olarak zikretmiştir. Bu eserinde sadece bir yerde, nüdbe konusunda el-Mütenebbî'nin bir beytiyle istişhâdda bulunmuştur. Nüdbenin farklı bir manada kullanılmasına örnek olarak zikrettiği beyitle nahivciler tarafından ortaya konan kuralın dışına çıktığını söyleyebiliriz.

Diğer eseri Şerhu Şuzûri'z-zeheb adlı eserinde kullandığı muvelledûna ait 9 beytin yine bazısını yanlış kullanımlara örneklik ettiği için, bazısını da anlatımı süslemek adına istidrâdî olarak zikretmiş ve bunlarla herhangi bir nahiv kaidesini ispat etmeye çalışmamıştır. Fakat cemi müzekker salime mülhak olan isimler konusunda Ebû Temmâm'ın bir beytiyle, 'سُونٌ' lafzının merfu kullanımını örneklendirmiş, bir başka muvelledûn şairi Muhammed b. Münazir'in bir beytiyle de 'كَادٌ' fiilinin haberine 'أُنْ' gelebileceğini ifade etmiştir.

Genel olarak İbn Hişâm muvelledûn şairlerinden şahit getirmemeye dikkat etmiş, bir iki örnek dışında, bu iki eserinde dil kaidelerini ispat etmek için bu tür beyitleri kullanmamaya özen göstermiştir. Zikrettiği beyitleri genelde ya yanlış kullanımlara örneklik olması veya anlatımı süslemek için, konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak gayesiyle eserine almıştır.

Kaynakça

- Askerî, Ebu'l-Hilal el-Hasan b. Abdullah b. Sehl, *Kitâbu's-Sunâ'ateyn el-Kitâbetu ve'-ş-Şi'r*, İstanbul, 1320.
- Bağdâdî, Abdulkadir b. Ömer, *Hizânetu'l-Edeb ve Lubbu lubâb-i Lisâni'l-'Arab*, (thk. Abdusselam Muhammed Harun), Mektebetu'l-Hancî, Kahire, 1418/1997.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh*, (thk. Ahmed Abdulğafûr Attar), Dâru'l-İlmi'l-Malayîn, Beyrut, 1990.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman, *el-Hasâis*, (thk. Muhammed Ali en-Neccâr), Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, Kahire, 1371/1952.
- Durmuş, İsmail, "İstişhâd", DİA, c. XXIII, s. 396.
- Efgânî, Sa'îd, *Fî usûli'n-nahv*, Dimaşk, 1414/1994.
- Enbârî, Abdurrahman Kemâluddîn b. Muhammed Ebu'l-Berekât, *el-İğrâb fî cedeli'l-'irab (luma'u'l-edille ie beraber)*, Dimaşk, 1377/1957.
- Erdim, Enes, *Arap dili gramer metodolojisi*, Elazığ, 2015.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, (thk. Abdulhamid Hindâvî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.

- Han, Muhammed, *Usûlu'n-nahvi'l-'Arabî*, Matba'atu Câmi'ati Muhammed Haydar, Biskre, 2012.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâluddîn el-Ensârî, *Şerhu Katri'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*, (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid), Dâru İbni Kesîr, Dimeşk, 2010.
- _____, *Şerhu şuzûr'iz-zeheb fî ma'rifeti kelâmî'l-'Arab*, (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhanid), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2011.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Muhammed, *ed-Dureru'l-Kâmine fî A'yâni'l-Mietî's-Sâmine*, Dâiretu Maârifî'l-Osmaniyye, trs.
- Kıfî, Cemâluddîn Ebu'l-Hasan Ali, *İnbâhu'r-ruvât alâ enbâhi'n-nuhât*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2009.
- İbn Manzur, Cemaluddîn Ebi'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l-'Arab*, (thk. Âmir Ahmed Haydar), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.
- İbn Mu'tezz, *Tabakâtu's-şu'ara*, (thk. Abdussettâr Ahmed Ferac), Dâru'l-Maarif, Kahire, trs.
- Nahle, Mahmud Ahmed, *Usûlu'n-nahvi'l-'Arabî*, Dâru'l-'Ulûmi'l-'Arabiyye, Beyrut, 1407/1987.
- İbn Reşîk, Ebû Ali el-Kayravânî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Ş'ir ve Âdâbihi ve Nakdih*, (thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamid), Dâru'l-Cil, Beyrut, 1981.
- Sancak, Yusuf, "İbn Hişâm el-Ensârî, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Gramerle İlgili Bazı Görüş ve Tercihleri Üzerine Bir Deneme", *AÜİFD*, S. 14, Erzurum, 1999.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman, *el-İktirâh fî usûli'n-nahv*, (thk. Abdulkakim Atiyye), Dâru'l-Beyrutî, Beyrut, 1427/2006.
- _____, *el-Muzhir fî ulûmi'l-luğati ve envâiha*, (thk. Fuad Ali Mansur), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2014
- _____, *Husnu'l-muhâdara fî târihi Mısır ve'l-Kahire*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru İhyâ-i Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, 1387/1967.
- _____, *Buğyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1979.
- Temmâm, Hassân, *el-Usûl*, Âlemu'l-Kutub, Kahire, 1420/2000.
- 'Uteyyik, Abdullah b. Süleyman, *el-Yâkût fî Usûli'n-nahv*, Riyad, 1429.
- Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru 'alâmi'n-nubelâ*, (thk. Şuayb el-Arnaut), Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1404/1984.
- Ziriklî, Hayruddîn, *el-'Alâm*, Dâru'l-İlm li'l-Malâyin, Beyrut, 2002.